

Gruusia ja Moldova: võimalikud ohustsenaariumid

Autor: *Karmo Tüür*

2015.a alanud Läti EL eesistumisperioodi üheks kulminatsioonihetkeks saab olema Idapartnerlus-teemaline tippkohtumine, Riia Summit 2015. Sellel peaks seniste plaanide kohaselt liikuma sammukese edasi partnerluspoliitika kaks sihtriiki – Gruusia ja Moldova.

Kõigil osapooltel on aga väga värskest ja valusalt meeles, missugune sündmuste ahel sai alguse seoses Vilniuse analoogse tippkohtumisega 2014.a tookordses nõ sihtriigis ehk Ukrainas. Mõistagi võib alati vaielda, kas ja kuivõrd Ukraina sündmused tegelikult olid seotud ühe konkreetse kohtumisega, või olid selle taga laiemad ja „objektiivsemad“ põhjused (mida iganes mõiste objektiivsus ka selles kontekstis ei tähendaks). Kuid paralleel on ilmne ja seetõttu on mõistlik vaadata, mis on meie partnerite nõrgad kohad, mida võidakse lääne-integratsiooni vastaste poolt ära kasutada. Ehk siis – milleks peaksime ka meie valmis olema, kuna a) oleme idapartnerluse üks edendajaid ja b) olulised muudatused kõnealustes riikides ei jäta mõju avaldamata ka regioonis laiemalt.

Kogu edasise mõttekäigu aluseks on fundamentaalne eeldus, et nii Gruusia kui Moldova puhul leidub piisavalt neid, kes on eurointegratsiooni vastu. Vastutõtajaid leidub nii nendes riikides endis kui ka naabrite juures. Loomuldas on peamiseks vastandujaks Venemaa Föderatsioon, mille praegune juhtkond näeb endisi NSVL riike enda mõjusfääri kuuluvaks, ei pea võimalikuks nõ ühisnaabruse kontseptsiooni ja tajub toimuvat kui 0-summa mängu, pidades ennast ümbritsetuks vaenulikest jõududest. Kuid sama loomulikult on vastuseisjaid ja –tõtajaid ka sihtriikides, olgu seda siis iseenese tarkusest või kellegi mahitusel. Igasugune protsess/surve käitab ka vastasmärgilist energiat.

Selle sissejuhatava osa lõpetuseks ühe Venemaa Duumasaadiku poolt välja öeldu, mis peegeldab oivaliselt mitte lihtsalt ühe abstraktse keskmise venemaalase, vaid ka konkreetsete eliidi esindajate nägemust asjast. Ligikaudses tõlkes kõlas 2014.a tipp-sündmuste kokkuvõtte niimoodi: „Positiivne on see, et suutsime Krimmi päästa. Negatiivne aga see, kui osavalt ja ootamatult õnnestus USA’l meid ukrainlastega tülli ajada.“

Ohustsenaariumid saab jagada kaheks: universaalsed ja spetsiifilised. On olemas teatud lõhed igas riigis ja ühiskonnas, mida saab osava manipuleerimise korral alati ära kasutada, külvamaks segadust, pidurdamaks ühe või teise poliitika/protsessi edenemist või algatamiseks soovi korral ka teravat konflikti. Klassikaliselt loetakse nendeks lõhedeks etnilisi, religioosseid, varanduslikke lõhesid, maa ja linna / keskuse ja ääremaade konflikti jne.

Spetsiifilised ehk konkreetse riigi/rahva kohta kehtivad ohustsenaariumid jagunevad omakorda kaheks: juba teadaolevad ja võimalikud uued, milledest mõningad võivad olla küll samuti teada, aga realiseerumata, teised aga heal juhul aimamisi oletatavad (ja enamasti eitatavad).

Moldova

Moldova on kõike muud kui lihtsas olukorras olev riik, mille probleemide kirjeldamisele võib kulutada palju lehekülgi.

Suurim universaalne oht on (poliitilise) eliidi lõhestatus ning parteipoliitilise süsteemi eripärast tulenev võimalus edukalt blokeerida riigipea valimisi. Moldova valimissüsteemi sisse kirjutatud nõrkusena võib parlamentaarse enamuse puudumise korral riigipea jääda lihtsalt valimata ning seetõttu on lähiajaloo olnud mitmeid aastaid (2009-2010), kui seda kohta on täitnud nõ tegevpresidendi rollis parlamendi spiikrid (või peaministrid vastavalt põhiseadusele). Peale suuremaid vastasseise ja tänavarahutusi 2009.a on probleemseima partei (kommunistlik) populaarsus järjest langenud ning poliitiline süsteem stabiliseerunud, kuid probleem pole kadunud. Venemaa-meelsete jõudude üldine osakaal jäänud üsna samaks (asemele tulid sotsialistid) ning viimatistel valimistel jäid nõ läänemeelsed jõud peale üsna napilt (valimistelt eemaldati Venemaaga tihedalt seotud partei Patria).

Teine universaalne probleem on üldine **vaesus** (GDP per capita PPP reitingus u 140 koht) ja varanduslik ebavõrdsus (110 koht), mis on üks hõlpsamini ära kasutatav manipulatsioonide allikas. Töökohtade puudus ning **massiline väljaränne**, sh ka Venemaale on mõningatel hinnangutel viinud riigist ligi poole töövõimelisest elanikkonnast (eri hinnangutel kuni miljon töömigranti), mis omakorda tähendab, et mahajääjad on paljuski moel või teisel sotsiaalselt haavatavamad ja seega ka (sotsiaal-)poliitiliselt manipuleeritavamad. Asjaolu, et absoluutne enamik (u 90%) töömigrantidest saavad oma sihtriikidesse illegaalselt, muudab olukorda ainult keerulisemaks. Viimasega haakub üks kõrgemaid **korruptsioonitaju** näitajaid Euroopa (103.koht maailmas), enamik väljarändajaid teevad seda võltsitud viisade abil.

Ühe eripäraseimana tuleb aga mainida fundamentaalset huvide konflikti, mida enamikes tunnustatud riikides ei leidu – see on **kahtlus omariikluse kui sellise vajalikkuses**. Moldaavia rahva ja eliidi hulgas on piisavalt neid, kes peavad Moldova riigi eksistentsi arusaamatuseks, soovides tegelikult olla Rumeenia osa. „Üks rahvus, kaks riiki“ olukord vajab selle osa eliidi meelest parandamist, ajalooline õiglus taastamist ning Suur-

Rumeenia loomist. Taolise idee vastu seisab aga nii osa moldova identiteedi hoidjaid ning eriti teravalt vähemused, kes kardavad sel juhul veelgi jõulisemat assimileerimist.

Üldteada spetsiifiliseks konfliktiks Moldova puhul on mõistagi **Transdniestria**. Ehkki selle külmutatud konflikti põhjusena mainitakse eelkõige Venemaa geopoliitilisi huvisid, on märkimisväärne osa siinkohal selleksamal pealtnäha nõrgukesel argumendil nagu identiteet ja rumeniseerimise oht. Piirkonna eeskõnelejate ja ka nn reakodanike retoorikas on esikohal negatiivne identiteet ehk soov mitte saada rumeenia osaks, alles seejärel (pisut otsitud) positiivne identiteet ehk soov säilitada nõukogude ajast säilinud elukorraldust. Selle retoorika taga on suuresti kohapealse seltskonna soov säilitada kontrolli kohalike ressursside üle ning Venemaa soov peatada Moldova libisemist oma mõjualast välja. Lisaks Moskva geostrateegiline soov säilitada oma sõjaväe kohalolek nõ läänernerinde võtmekohas (selle geostrateegilise loogika tabamiseks soovitatakse II MS aegse tankisõdade võtmes).

Vähemteada spetsiifiliseks ohuks on Moldaavia puhul **Gagauusia**. Tegu on mitte kuigi kompaktsel asualaga, kuid selgelt eristuva vähemusega – õigeusklikud turgikeelsed (bulgaarlased), kes on korduvalt väljendanud soovi olla kui mitte omaette riik, siis Chisinaust vähesõltuv autonoomia. Seda soovi on väga efektiivselt ära kasutanud Venemaa ning kui lugeda gaguuside ajalehte (venekeelne!), siis selles väljenduv meelsus on teravalt Moskvameelne ja Chisinauvastane. Ehkki Moldova keskvõim ei tunnusta gaguuside soove ja referendumeid, on viimastise rahvahääletuse sõnum järgmine: kui Moldova plaanib muuta omariikluse staatust, jätavad gagauusid endale õiguse iseseisvuda. Kas „staatuse muutuse“ all peetakse silmas ainult Rumeeniaga ühinemist või piisab separeerumise käivitamiseks lähenemisest Euroopa Liiduga (mida selles retoorikavälja tõlgendatakse kui suveräänsuse loovutamist), võib vaid oletada.

Mõttepaberi autori seisukoht on, et Moskva võib kasutada kombineerituna mitmeid hoobasid, kuid peamise mõjutusvahendina tuleb arvesse justnimelt Gagauusia. Moldova mõjutamine senise valupunkti ehk Transdniestria kaudu näib lihtsam, kuid Chisinaul on juba olemas teatud instrumetaarium ja kogemus selle probleemiga tegelemiseks. Uue probleemi ehk Gagauusia iseseisvumis-katse (ja selleks teoreetiliselt kohalesaabuvate roheliste mehikeste) vastu on Moldova keskvõim aga kaitsetum. See, et „vennalik abi“ gaguusidele võib saabuda otse lähinaabrusest ehk relvarohkest Transdniestriast, muudab selle stsenaariumi rakendumise veelgi tõenäosemaks. Moldovas endas leidub samuti piisavalt värvatavat või ideoloogiliselt juba ette nõusolevat inimmaterjali, keda gaguuside toetuseks ja Brüsseli/Washingtoni vastu relvade alla kutsuda.

Gruusia

Gruusia universaalsed probleemid on vaid mõnel määral sarnased Moldova omadega. Poliitilise **eliidi lõhestatus** pole küll nii terav kui Moldova puhul, kuid hetkel on vägagi kuuldavad need hääled, kes kutsuvad üles korraldama erakorralisi valimisi. Samas pole Gruusias olemas selgelt venemeelset jõudu, hiljutise sõjalise konflikti ja jätkuva osalise territoriaalse okupatsiooni tõttu poleks sellisel retoorikal tugevamat kõlapinda.

Riigi elanikkonna **vaesus** (GDP per capita PPP reitingus 111.koht) teise universaalse probleemina, eriti maapiirkondades, võimaldab värvata inimesi nii poliitilise kui ka religioosse võitluse sõduriteks (viimasest mõne sõnaga lähemalt nõ uute ohtude juures).

Varandusliku ebavõrdsuse ja korrupsioonitaju indeks on viimatiste näitajate kohaselt küll suhteliselt heal tasemel (61. ja 50.koht vastavates indeksites), kuid eelmise presidendi (Mihhail Saakašvili) ajal saavutatud läbipaistvus on kahanemas ning altkäemaksud taastamas oma traditsioonilist kohta igapäevaelus. Nõ üleminekuvalitsuse juhi ja väidetava **varivalitseja** Bidzina Ivanišvili omaaegsete lubaduste täitamatajätmine (nt gaasihinna alandamine) tekitavad nurinat ning **valitsuskriis** ebakindlust.

Riigispetsiifiliste nõ teatud ohtudena esinevad mõistagi **Abhaasia ja Lõuna-Osseetia**. Venemaa ja Abhaasia vahel hiljuti sõlmitud leping viis viimase niigi sümboolse väärtusega omariikluse veelgi madalamale tasemele, väejuhatuse allutati Moskvale. Kuid nii nagu Moldova puhul Transdnestia, nii ka Gruusia puhul on need kaks territooriumi nõ lukus küsimused, Tbilisi on õppinud nendega elama. Mõistagi ei saa välistada nende probleemsete alade küsimuse „taaskäivitamist“, nt Abhaasia lõunapiiril elavate megreelide kaudu, kuid mõistlikum on vaadata ringi uute instrumentide järele, mille kaudu võib Moskva otsida võimalust Gruusiat nõ karistada läänepüüdluste eest.

Uute ohtudena võib mainida kahte, mille mõlema puhul on vastavate stsenaariumite käivitamine tunduvalt probleemsem kui Moldova ja gagauuside näite juures, kuid välistada neid samuti ei saa.

Esiteks on korduvalt räägitud nõ **Armeenia läbimurde** võimalikkusest – see tähendab Gruusia tükeldamist kaheks, saavutamaks ühendusteed Armeeniaga. Teoreetiliselt võiks seda projekti toetada ka Armeenia, kelle jaoks on ühenduse pidamine oma (seni) peamise liitlase Venemaaga eluliselt oluline. Teisalt võidakse selleks ära kasutada ka Gruusias elavaid armeenlasi, kelle meelestatus Tbilisi võimude suhtes on üsna mitmetine (tasub meenutada kasvõi armeenlaste osalust sõjas Abhaasia poolel ja Gruusia vastu). Väidetavalt olla selle transpordikoridori väljaehitamine Venemaa-poolses osas toimunud juba pikemat aega.

Teine võimalik ohuallikas on **Pankisi org**, mida asustavad mh (sunnid) moslemid kištid, tšetšeenide hõimlased. Venemaal on suhteliselt hõlbus esitada Pankisi orgu kui julgeolekuohtu ning asuda seda ohtu seejärel likvideerima (seda enam et väidetavalt olla üks ISISe juhtfigure Tarkhan Batirashvili pärit justnimelt Pankisi orust). Võimaliku provokatsiooni korraldamist ja seejärel Tšetšeenia poolelt sellele reageerimist on imelihtne ette kujutada, kuigi selle kasutegur Gruusia „karistamise“ kontekstis võib jääda üsna piiratuks.

Kokkuvõtteks

Käesoleva mõttepaberi kandvaks ideeks on, et läheneva Riia summiti valguses võib oodata negatiivsete stsenaariumite korraldamist kahe sihtriigi – Gruusia ja Moldova – suhtes. Eeldus lähtub analoogiast aastataguse Vilniuse summiti eel ja järel käivitunud Ukraina kriisiga.

Gruusia ja Moldova näivad esmapilgul üsna sarnases olukorras olevat: endised N.Liidu vabariigid kega Moskva peab enda mõjusfääri kuuluvaks, mõlemal on territoriaalsed probleemid nn külmutatud konfliktide näol, suhteline vaesus jne. Lähemalt vaadates on aga olukorrad üsna erinevad ning lääneintegratsiooni vastastel seetõttu kasutada erinevad instrumendid.

Universaalsete ja seni teadaolevate valupunktide kõrval tasub pöörata tähelepanu võimalikele uutele ohustsenaariumitele. Moldova puhul on selleks hõlpsasti käivitatav uus separatismikolle Gagauusia näol, kus ettevalmistused on juba ammu ja põhjalikult tehtud. Gruusia puhul on olemas kaks võimalikku stsenaariumit: nn Armeenia läbimurde korraldamine (mille teostamine oleks äärmiselt riskantne) ja Pankisi kuru moslemite najal „terrorismiohu“ konstrueerimine ja selle likvideerimisele asumine (mille korraldamine on lihtne, kuid kasutegur madal).